

УДК 81'276.6:34

ІМПЛІЦИТНІ СМИСЛИ В КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІЙ СТРУКТУРІ СУДОВОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено особливостям співвідношення експліцитного та імпліцитного смислів судового дискурсу. Проаналізовано специфіку формування імпліцитного плану мовлення учасників судових слухань.

Ключові слова: судовий дискурс, імпліцитний смисл, експліцитний смисл.

Статья посвящена особенностям соотношения эксплицитного и имплицитного смыслов судебного дискурса. Проанализирована специфика формирования имплицитно плана речи участников судебных слушаний.

Ключевые слова: судебный дискурс, имплицитный смысл, эксплицитный смысл.

The article is devoted to the peculiarities of the relation explicit and implicit meanings of judicial discourse. Analyzed the specificity of formation of implicit speech plan participants of hearings.

Keywords: judicial discourse, implicit meaning, explicit meaning.

У процесі спілкування реалізується як явна, так і невиражена інформація, причому останньої в комунікативно-прагматичній структурі мовленнєвого акту більше. З огляду на те, що компонентами мовленнєвого змісту, які передаються мовцем і сприймаються адресатом, є: «1) мовний зміст висловлення (цілісного тексту); 2) контекстуальна інформація; 3) ситуативна інформація; 4) енциклопедична інформація («фонові знання»); 5) прагматичні елементи дискурсу» [7, 24], мовцеві доводиться не тільки (чи не стільки) визначати відповідність між мовним знаком і тим, що він позначає (тобто, за Грайсом, розуміти значення слів, грамам тощо), а й робити численні висновки на основі тексту, контексту, фонових знань [10, 221].

Незважаючи на те, що дослідження імпліцитних смислів, зокрема пресупозиції, розпочалися ще наприкінці XIX ст. німецьким ученим Готлобом Фреге, який першим розмежував зміст судження та передумови його виникнення, а протягом XX століття імпліцитні смисли активно досліджували провідні науковці-логіки (П. Стросон, Б. Рассел) і лінгвісти (Ч. Філлмор, Т. Тодоров, О. Дюкро, Д. Купер, Ф. Кіфер, Н. Д. Арутюнова, О. В. Падучева та ін.), досі потребує наукового осмислення низка суперечливих теоретичних питань, зокрема визначення і диференціації імпліцитних компонентів висловлення й тексту. Абсолютно нерозв'язаною залишається проблема окреслення імпліцитної складової комунікативно-прагматичної структури судового дискурсу. Отже, одним з актуальних і до кінця не розроблених у сучасній лінгвістиці є питання комунікативної значимості імпліцитної складової змісту висловлення, яка визначає ефективність спілкування, а інколи, зокрема в судових процесах, може впливати і на долю людини.

Дослідження невербалізованих смислів мовлення учасників судових слухань мають зацікавити не лише лінгвістів, а і юристів, адже вони можуть сприяти розробці правових механізмів організації мовлення учасників судового процесу з урахуванням чинників, що впливають на порозуміння комунікантів і на ефективність спілкування і правильність судових рішень. Беручи до уваги вищесказане, завданням нашого дослідження є визначення імпліцитної складової комунікативно-прагматичної структури судового дискурсу, окреслення типології імпліцитних смислів та визначення їх комунікативно-прагматичних особливостей.

Зважаючи на певну термінологічну невизначеність, перш за все окреслимо межі імпліцитності, що реалізуються у дискурсах різних типів, зокрема в судовому.

Традиційно імпліцитним вважається неявний, прихований, невиражений зміст мовлення. Проте серед мовознавців немає одностайності ні в поняттєвому окресленні досліджуваної категорії, ні навіть у її термінологічному позначенні (як взаємозамінні в лінгвістичних працях використовуються терміни: імплікація, імпліцитність, пресупозиція, презумпція тощо). Тому, погоджуючись із думкою О. А. Корнієнко, вважаємо за необхідне детально розглянути поняття імплікації та співвідносних з нею явищ з метою уникнення термінологічної «плутанини» [14].

Перш за все зупинимось на визначенні досліджуваної категорії в популярних словникових виданнях. Так, О. С. Ахманова розглядає імплікацію як похідне від імпліцитний (такий, що мається на увазі, невиражений) [4, 174]. Д. Е. Розенталь до такого досить «скупого» визначення додає компонент «нерозгорнутий» [21]. З-поміж імпліцитних смислів О. С. Ахманова виділяє лише фонові знання як «обопільне знання реалій мовцем і слухачем, які становлять основу мовного спілкування» [4, 489].

Словник лінгвістичних термінів за редакцією Ю. М. Караулова наводить дефініції двох

понять: 1) пресупозиції («смісловий компонент речення, який повинен бути істинним для того, щоб речення не сприймалося як семантично аномальне чи недоречне в даній ситуації. Речення *Іван знає, що Волга впадає в Чорне море* семантично аномальне, оскільки в його смисл входить як пресупозиція хибне судження *Волга впадає в Чорне море*. У більш широкому розумінні П. – це певний стан речей, щодо якого висловлення, яке вимовляється, не є безглуздом. Наприклад, висловлення *Зачини двері!* передбачає П. «двері відчинені» [9, 91]) та 2) фонових знань («колективні знання певної групи мовців (або всієї мовної спільноти) про деякий стан речей, що забезпечує мовленнєве спілкування, у процесі якого це знання виявляється як смислові асоціації та конотації» [9, 137]).

О. М. Лазуткіна в енциклопедичному словнику-довіднику з культури російського мовлення наводить лише визначення пресупозиції, ототожнюючи її з презумпцією: «Імпліцитний (прихований) компонент смислу речення, який виявляється під час вживання речення у певній мовленнєвій ситуації. Речення сприймається доречним в даній ситуації, якщо П. істинна або є загальновідомим фактом, загальноприйнятою оцінкою» [15, 507]. Поняття імпліцитності й інші типи імпліцитних смислів науковцем не розглядаються.

На думку Л. Брусенської, Г. Гаврилової та Н. Маличевої – укладачів Словника лінгвістичних термінів [8], імплікація «передбачає, що те, що мається на увазі, відоме і тому може бути опущеним». Однак автори словника визначають імплікацію та пресупозицію не як гіпонімічні, а як семантично близькі поняття.

Незважаючи на досить вичерпні визначення деяких субкатегоріальних значень у проаналізованих лінгвістичних лексикографічних працях, саме поняття імпліцитності не знайшло чіткого окреслення, що не дозволяє на їх основі сформулювати цілісне уявлення про досліджувану категорію.

Ф. С. Бацевич, досліджуючи складові комунікативного акту, пов'язані з мовним кодом, уводить поняття імпліцитна інформація, розглядаючи її як «неявний, прихований смисл, який виводиться слухачем (читачем) із значень мовних одиниць під впливом конкретної ситуації та контексту спілкування» [6, 156].

Найбільш точно, на наш погляд, визначення імплікації наводить Олена Селіванова, визначаючи її як «альтернативний вербальному невербальний спосіб передачі інформації, який ґрунтується на інтеграції вербальних засобів із досвідом, фондом знань комунікантів, їхньою комунікативною компетенцією та сприяє оптимізації комунікативної взаємодії, взаєморозумінню» [22, 179]. Крім того, О. О. Селіванова досить чітко диференціює типи імпліцитних значень, виокремлюючи імплікатури, підтекст, пресупозицію, фонові знання.

Імплікацію більшість мовознавців пов'язують з «інтеграцією вербальних засобів із досвідом, фондом знань комунікантів, їхньою комунікативною компетенцією» [22, 179]. Слід зауважити, що імплікація, «повертаючись до її первинного логічного визначення, є особливим прийомом, операцією, дією і може бути визначена швидше як один зі способів чи одна з форм утворення смислу, тобто має бути віднесеною до змістової форми тексту» [24, 8]. Отже, імплікація – це спосіб, метод встановлення неявного, невираженого, тобто імпліцитного смислу. Натомість імпліцитність варто розглядати як результат діяльності зі встановлення такого неявного, невираженого, але необхідного для порозуміння мовців смислу повідомлення. Досліджуючи проблему співвідношення імплікації та імпліцитності, О. О. Корнієнко зауважує, що «імпліцитність – це семантичний результат дії структурно-семантичного явища імплікативного в тексті, що охоплює весь доступний зміст тексту і призводить за адекватного сприйняття до усвідомлення другого, прихованого, концептуально-підтекстового змісту повідомлення, реалізує основний концепт автора. Дехто з мовознавців (Ч. Філлмор [25, 120], Р. Лакофф [26, 197]) розуміє імпліцитність як наявність визначених умов, необхідних для здійснення висловлення, а також як фонд загальних знань мовця і слухача; визнають імпліцитними логічні висновки, що впливають з лексико-граматичної структури висловлення, та логіко-граматичні пресупозиції, зумовлені семантичною структурою певного його компонента. С. Д. Кацнельсон пов'язує імпліцитність з повним вилученням смислових компонентів висловлення або зі способами часткового та нехарактерного вираження тих або інших категорій, компонентів мовленнєвих творів [12, 83]. Отже, імпліцитність – поняття більш широке, ніж текстова імплікація, оскільки остання «обмежена рамками мікроконтексту, що на композиційному рівні відповідає епізоду» [2, 85], а імпліцитність «охоплює весь текст» [14]. Є. Є. Анікін слушно визначає імпліцитність як «факт невідповідності у відношенні позначуваного щодо того, що позначається» [1, 175].

Оскільки основною характеристикою імпліцитності є можливість передати більший обсяг інформації, ніж фактично виражений вербальними засобами, її «пов'язують із тенденцією до мовної економії, називають потужним засобом компресії повідомлення, тексту, доказом відсутності ізоморфізму між планом змісту та планом вираження мовного знака» [22, 179]. Такого погляду на суть імпліцитності дотримується М. В. Нікітін, визначаючи імпліцитний смисл як «мовленнєві експліцитно невиражені, не кодифіковані значення, значення понад власне словникове значення мовних одиниць і понад регулярні правила їх семантичного комбінування та модифікації. Вони виникають як результат взаємодії

експліцитних значень з обставинами й умовами їх мовленнєвої реалізації» [19, 163]. Г. Г. Молчанова під імпліцитними розуміє значення, що «безпосередньо не репрезентовані відповідним мовним вираженням, але передбачаються в ньому, підказуються ним чи іншими мовними виразами, які його оточують, виводяться з них через інші інтерпретації» [18, 19]. Красномовний доказ когнітивного характеру імплікації та приклад аномальної заміни імпліцитних смислів експліцитними, яка призводить до втрати функції мовної економії, наведений у романі Габрієля Гарсія Маркеса «Сто років самотності»: «Умочивши в чорнило пензлик, він надписав кожен предмет в будинку: «стіл», «стілець», «годинник», «двері», «стіна», «ліжко», «каструля». Потім вирушив у загін для худоби та в поле і позначив там тварин, птахів та рослини: «корова», «козел», «свиня», «курка», «маніока», «банан». Поступово, вивчаючи нескінченне різноманіття забудькуватості, люди зрозуміли, що може настати такий день, коли вони, відновивши в пам'яті назву предмета з напису, будуть неспроможними згадати його призначення. Після цього написи ускладнили. Наочне уявлення про те, як жителі Макондо намагалися боротися із забудькуватістю, дає табличка, повішена ними на шию корови: *«Це корова, її треба доіти щоранку, щоб одержати молоко, а молоко треба кип'ятити, щоб змішати з кавою та отримати каву з молоком»*. Ось так вони й жили в дійсності, яка постійно вислизала від них, за допомогою слова їм вдавалося затримати її на коротку мить, але вона повинна була неминуче й остаточно зникнути, тільки-но забудеться значення літер». Отже, імпліцитний рівень висловлення значно ширший у нормальному мовленні, ніж експліцитний, а «принцип економії (загалом) означає мінімальну затрату мовленнєвих зусиль для забезпечення максимального порозуміння співрозмовників. Проблема імплікації особливо детально розроблена в лексикологічному плані та пов'язана з так званою семантичною конденсацією (семантичним стисненням, скороченням словосполучень)» [16, 93].

Знання про конденсаційні властивості мови, які реалізуються завдяки імпліцитним смислам, широко використовуються у перекладацькій практиці. Так, Б. М. Клімзо зауважує, що «в різних мовах тенденція до імпліцитних, чи неявних словесних виразів, виявляється по-різному. Зокрема російській мові не властиві деякі імплікації, характерні для англійської мови. Цю обставину необхідно враховувати перекладачам з англійської та на англійську: перші повинні усувати імплікації, неприйнятні в російській мові, а другим корисно використовувати англійські імплікації як прийом компресії тексту» [13]. Продовжуючи думку вченого, варто зазначити, що не лише мови мають властивий їм набір імплікацій, а й різні типи дискурсів. Це зумовлено різницею їх комунікативно-прагматичних характеристик. Специфікою судового дискурсу є те, що процесуальним законодавством передбачено низку комунікативних дій, спрямованих на регулювання інформаційних потоків, які надходять до різних учасників судового процесу, формуючи їх індивідуальні знання про обставини справи, спільний «інформаційний фонд», необхідний для однозначного трактування доказів, наведених у ході судового слідства та дебатів. Зокрема деякими нормативними пересторогами регламентуються інформаційні обмеження. Так, свідки не мають права брати участі в судовому процесі до того, як їх запросять до зали судових засідань для свідчень. Наприклад, статтю 165 Цивільного процесуального кодексу України передбачено: «1. Свідки видаляються із зали судового засідання у відведені для цього приміщення. 2. Судовий розпорядник вживає заходів щодо того, щоб свідки, які допитані судом, не спілкувалися з тими, яких суд ще не допитав». Так, наприклад, зацікавлені учасники судового засідання можуть ставити однакові запитання різним свідкам у справі, намагаючись установити об'єктивні обставини справи. Неупереджені відповіді на такі запитання свідки можуть давати тільки в тому разі, якщо будуть апелювати до реальних подій, учасниками чи очевидцями яких вони були, а не до попередніх виступів інших учасників процесу. Наприклад, у справі № 1-610/90, розглянутій у приміщенні Октябрського районного суду м. Полтави, адвокат К. ставить однакові запитання різним свідкам у справі:

I. На запитання адвоката К. яка на місці події була техніка свідок Ф. відповів:

– На місці події були комбайни, кількість не пам'ятаю, два легкові автомобіля⁵...

На запитання адвоката К. чи велася відео зйомка під час огляду місця події свідок Ф. відповів:

– Відеозйомка велася в повному обсязі.

На запитання адвоката К. чи була під час огляду техніка з пробитими шинами свідок Ф. відповів:

– Спочатку на шини ми не звернули увагу, оглядали побиті стекла, вирвані

II. На запитання адвоката К. скільки було комбайнів свідок Ш. відповів:

– Було 4 побиті комбайни і один трактор.

На запитання адвоката К. чи проводилася відеозйомка свідок Ш. відповів:

– Відео зйомка велася мною та старшим інспектором Л. службовою відеокамерою.

На запитання адвоката К. чи були комбайни з пробитими шинами свідок Ш. відповів:

– Один комбайн стояв перекошений,

⁵ Тут і далі збережені особливості мови першоджерела.

Отже, принципово важливим для судового дискурсу є керування інформаційними потоками, які надходять до свідків на різних стадіях процесу, тобто імпліцитний смисл мовлення свідка (у розумінні імпліцитності як спільного фонду знань) не повинен містити відомостей, отриманих у залі судового засідання. Натомість для зацікавлених учасників судового процесу (суддів, обвинувачів, захисників) під час кожного такого допиту інформаційні потоки накладаються один на інший, формуючи об'єктивне уявлення про факти, події, явища.

Імпліцитна інформація може доповнювати або заміщувати експліцитну, причому її «зав'язаність на комунікантах» [17, 33], а не на змісті висловлення, зумовлює те, що імпліцитні смисли різними адресатами повідомлення (залежно від їх когнітивних властивостей, ступеня «занурення» в предмет обговорення, емоційного та фізичного станів тощо) в різних мовленнєвих ситуаціях сприйматиметься по-різному. Беручи до уваги ступінь «сміслової неповноти», доречно всі висловлення ділити на два типи: 1) внутрішньо неповні висловлення «(для відтворення їх смислу необхідно вийти за межі власне висловлення, однак їх смисл повністю й однозначно поновлюється) та 2) імпліцитні висловлення (їх можна було б назвати висловленнями зі «стратегічною» імпліцитністю, оскільки імпліцитність у них має характер «прийому»)» [11, 59]. Обидва типи висловлень більшою чи меншою мірою типові для будь-яких ситуацій спілкування, зокрема і для судового дискурсу. Специфіка нормативного регулювання судового спілкування зумовлює те, що визначені О. Єрмаковою типи висловлень мають низку особливостей, які відрізняють їх від подібних реалізацій у будь-якому неінституційному та деяких інституційних дискурсах. Так, внутрішньо неповні висловлення типові для будь-якого типу дискурсу, зокрема й судового, в якому особливістю їх реалізації є обов'язкова актуалізація в межах розгляду однієї судової справи всіх відомостей, необхідних для відтворення імпліцитних смислів. Невербалізована в межах судових слухань інформація не розглядатися як доказ у справі та не береться до уваги судом. Крім того, імпліцитна складова судового дискурсу відрізняє його від дискурсів інших типів домінуванням імплікатур, специфічними фоновими знаннями, пов'язаними з правовою компетенцією та обізнаністю в особливостях спілкування у ситуації «судове засідання» тощо.

«Поділ мовних значень (сміслів) на приховані (імпліцитні, неявні) та явні (експліцитні) викликаний перш за все намаганням підкреслити наявність мовної можливості вираження смислів різного ступеню експлікації. Можна вести мову про достатню умовність цієї дихотомії, про існування шкали перехідності у вираженні тих чи інших значень» [5, 8]. З огляду на відносну аморфність досліджуваної категорії, відсутність чіткої межі між експліцитними й імпліцитними значеннями, складність виділення неявно вираженої інформації однією з найбільш дискусійних проблем сучасної лінгвістики є типологія імпліцитних смислів.

Н.Д. Арутюнова ще 1973 року на основі аналізу наявних на той час досліджень пресупозиції наводить п'ять значень цього терміна: 1) екзистенційні пресупозиції – комунікативно нерелевантні елементи значення речення чи слова (забезпечують його віднесення до денотату); 2) логічні пресупозиції – уявлення мовців про відношення між подіями; 3) прагматичні пресупозиції – умови ефективності мовленнєвого акту; 4) синтагматичні пресупозиції – семантичні детермінації одного слова чи висловлення іншим словом чи висловленням в тексті; 5) комунікативні пресупозиції – уявлення мовця про ступінь обізнаності адресата мовлення [3, 89]. У цій класифікації досить повно окреслено типи імпліцитної інформації, хоча в ній як пресупозитивні представлені не виражені смисли інших типів.

О. В. Єрмакова [11], слідом за А. В. Бондарко [7, 24], виділяє системно-мовну та мовленнєву (ситуативну) імпліцитність, перша з яких визначається особливостями системної організації значень у мові й корелює з екзистенційною пресупозицією Н. Д. Арутюнової, а друга – передбачає, що передається смисл, який виводиться з мовленнєвої ситуації та відповідає ситуативній інформації в її зв'язках зі значеннями, вираженими в такому висловленні мовними засобами [7, 23].

Цікавим, на наш погляд, є виділення трьох форм імпліцитності Б. Д. Хоумером і Дж. Т. Ремзі [27]: структурної (обумовленої семантикою мови), функціональної (залежить від контексту) та процедурної (інформація, яка імпліцитно міститься в будь-якій процедурі: деякі вроджені знання, навички просторово-часової орієнтації тощо). Як слушно зауважує О. В. Єрмакова, структурна імпліцитність корелює зі структурно-мовною пресупозицією А. В. Бондарко, а отже, з екзистенційною пресупозицією Н. Д. Арутюнової. «Коли ж дослідники звертаються до функціональної імпліцитності, то стає зрозумілим, що йдеться про мовленнєву імпліцитність, про виведений логічно мотивований смисл. Процедурна імпліцитність (уроджені, інтуїтивні знання) знаходяться у сфері інтересів не стільки лінгвістів, скільки психологів» [11, 59].

М. А. Андросова [17, 33-34] розрізняє такі приховані смисли: 1) логічний умовивід (*Мері з'їла пиріг – Пиріг з'їдений*); 2) дедуктивний висновок; 3) інференція (передчасний висновок, за якого контекст може розширюватися: *Петро йшов до школи* [Петро – школяр]. *Минулого тижня він проводив контрольну роботу* [Петро – вчитель]. *Щоб отримати залік за практику, йому потрібно провести ще*

відкритий урок [Петро – студент-практикант]); 4) імплікатура – компоненти смислу, існування яких варто передбачити, щоб реалізувати презумпції принципів кооперації; 5) семантична пресупозиція (*Молодого чоловіка, який стоїть біля вікна, звати Іваном*). Пресупозиція: «біля вікна стоїть один, і тільки один, чоловік»). Незважаючи на деякі логічні недоліки наведеної класифікації (поєднання в межах одного гіпонімічного рівня категорій, що співвідносяться як родові та видові поняття), варто визнати слухність виділення деяких імпліцитних смислів: імплікатури, умовиводів та висновків різних типів.

Ф. С. Бацевич виділяє три типи імпліцитної інформації: 1) текстовий імпліцитний зміст – «інформація, яка відповідає явним комунікативним намірам адресанта» [6, 157]. Така імпліцитна складова наявна в мовленні як зацікавлених, так і незацікавлених учасників судового процесу, наприклад, адвокат на запитання суду дає пояснення: *Також спостерігаються розбіжності у протоколі огляду від 24.10.2008р., оскільки там зазначено, що комбайни станом на 24.10.2008р. відремонтовані, а у експертному висновку вказано, що відновлювальний ремонт не проводився, хоча при огляді слідчий сам міг бачити, що колеса комбайна були накачані і комбайни відремонтовані* [імпліцитний смисл: експертний висновок є сфальсифікованим і не може розглядатися як доказ у суді]; 2) підтекстовий імпліцитний зміст – «інформація, передавання якої входить у приховані комунікативні наміри відправника тексту» [6, 158]; 3) притекстовий імпліцитний зміст – «інформація, яка може бути виведена з тексту, хоча її передавання і не входило в комунікативні наміри адресанта» [6, 158]. Підтекстова та притекстова імпліцитні інформації рідко передаються в судовому дискурсі, причому остання не входить до комунікативних намірів мовця і зазвичай є грубою помилкою, яка може мати юридичні наслідки. Наприклад, «Российская юстиция» наводить текст промови адвоката Московської міської колегії адвокатів О. Акимченко [20, 73-75], виголошеної у справі про замах на зґвалтування громадянином Н. восьмирічної М. Уже в другому абзаці виступу після висловлення ставлення до таких злочинів у цілому адвокат досить чітко й недвозначно висловлює тезу свого виступу: *“У цій справі слідство й представник державного обвинувачення вважають доведеним замах Н. на зґвалтування М. На мою думку, він не винуватець, а жертва фатального збігу обставин”* [імпліцитний смисл: підсудний Н. невинний]. Далі О. Акимченко наводить низку неспростовних аргументів, що базуються на матеріалах справи. Отже, за нормами російського законодавства адвокат повинен вимагати від суддів виправданого вироку, що він і робить у передостанньому абзаці: *“Я прошу, щоб йому винесли оправдальний вирок”*. Але вже в наступному абзаці “губить тезу”, підмінюючи її іншою: *“Якщо ви, шановні члени судової колегії, не погодитесь з моєю точкою зору, прошу перекваліфікувати дії Н. зі ст. 15 та ч. 4 ст. 117 Кримінального Кодексу РФ на ч. 1 ст. 213 Кримінального Кодексу РФ і під час призначення йому покарання врахувати всі дані про його особу й обставини, що пом’якшують вину”* [імпліцитний смисл: якщо ви визнаєте підсудного винним, прошу пом’якшити йому міру покарання]. Отже, в останньому реченні свого досить вдалого виступу адвокат імпліцитно констатує винуватість підсудного, результатом чого стало визнання особи винною в замаху на зґвалтування й засудження її до восьми років ув’язнення.

В уже згаданих роботах Олени Селіванової як засоби імплікації розглядаються імплікатури, підтекст, пресупозиція та фонові знання [23, 522]. Кожне з виділених понять має низку підвидів, що дозволяє визнати класифікацію імпліцитних смислів дослідницею однією з найбільш повних та точних і взяти її за основу нашого подальшого дослідження.

Отже, судовий дискурс – носій як експліцитної, так і імпліцитної інформації, причому інформаційні потоки в ньому є нормативно визначеними та процесуально контрольованими, що дозволяє всебічно дослідити явище, яке стало предметом судової суперечки, сформулювати про нього об’єктивне уявлення та схвалити правильне рішення. Відхилення від норм організації комунікативного процесу в судовому засіданні призводять до мовленнєвих аномалій та юридичних помилок. З огляду на це вважаємо за потрібне подальше ґрунтовне дослідження особливостей співвідношення експліцитного й імпліцитного планів змісту судового дискурсу та різних типів неявних смислів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аникин Е. Е. Тактика имплицитного сопоставления в рекламном дискурсе США [Текст] / Е. Е. Аникин // Политическая лингвистика. – Вып. 20. – Екатеринбург, 2006. – С. 175–179.
2. Арнольд, И.В. Импликация как прием построения текста и филологического изучения [Текст] / И.В. Арнольд // Вопросы языкознания. – 1982. – № 4. – С. 83–91.
3. Арутюнова Н. Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике [Текст] / Н. Д. Арутюнова // Известия АН СССР, сер. Лия. – 1973, т. 32. – С. 84–89.
4. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов [Текст] / О. С. Ахманова. – М.: Ком книга, 2005. – 576 с.
5. Бабенко Л. Г. Общие методы и механизмы выявления имплицитного содержания в языке и речи [Текст] / Л. Г. Бабенко // Семантико-дискурсивные исследования языка: Эксплицитность / имплицитность выражения смыслов. – Калининград – Светлогорск: Российский государственный университет имени Иммануила Канта, 2006 – С. 7–9
6. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики [Текст] / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.

7. Бондарко А.В. Эксплицитность / имплицитность в общей системе категоризации семантики // Эксплицитность / имплицитность выражения смыслов. – Калининград – Светлогорск: Российский государственный университет имени Иммануила Канта, 2006 – С. 21–24.
8. Брусенская Л. А., Гаврилова Г. Ф., Малычева Н. В. Словарь лингвистических терминов [Текст] / Л. А. Брусенская и др. – Ростов н/Д.: Феникс, 2005. – 465 с.
9. Васильева Н. В., Виноградов В. А., Шахнарович А. М. Краткий словарь лингвистических терминов [Текст] / Н. В. Васильева и др. – М.: Рус. яз., 1995. – 175 с.
10. Грайс Г. П. Логика и речевое общение [Текст] / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. – М., 1985. – С. 217–238.
11. Ермакова Е. В. Многоаспектность проблемы имплицитности: имплицитность в языке и речи [Текст] / Е. В. Ермакова // Известия Саратовского университета. – 2009. – Т. 9. Сер. Социология. Политология, вып. 1. – С. 58 – 61.
12. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевого мышления [Текст] / С. Д. Кацнельсон. – Л., 1972. – 268 с.
13. Климзо Б. Н. Ремесло технического переводчика [Текст] / Б. Н. Климзо. – М.: Издательство: Р.Валент, 2006. – 508 с.
14. Корниенко Е. А. К вопросу об имплицитности в профессиональном тексте [Эл. ресурс] // [http://www.pglnu.ru/lib/publications/University_Reading/2009/ III/uch_2009_III_00017.pdf](http://www.pglnu.ru/lib/publications/University_Reading/2009/III/uch_2009_III_00017.pdf).
15. Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник [Текст] / Под ред. Л. Ю. Иванова, А. П. Сковородникова, Е. Н. Ширяева и др.– М.: Флинта: Наука, 2003. – 840 с.
16. Лялина В. Н. Текстовая импликация как один из смысловых компонентов [Текст] / В. Н.Лялина // III Международные Бодуэновские чтения: И. А.Бодуэн де Куртенэ и современные проблемы теоретического и прикладного языкознания (Казань, 23–25 мая 2006 г.): труды и материалы: в 2 т. / Казан. гос. ун-т; под общ. ред. К. Р. Галиуллина, Г. А. Николаева. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2006.– Т.1. – С. 93–95.
17. Методические указания к лекционным и семинарским занятиям по дискурсу для студентов специальности "Теоретическая и прикладная лингвистика" [Текст] / Сост. М.А. Андросова. – Ульяновск: УлГТУ, 2008. – 77 с.
18. Молчанова Г. Г. Семантика художественного текста [Текст] / Г. Г. Молчанова. – Ташкент: Изд. ФАН Узб. ССР, 1988. – 244 с.
19. Никитин, М.В. Основы лингвистической теории значения [Текст] / М. В. Никитин. – М.: Высшая школа, 1988. – 358 с.
20. Обвинение не подтверждается материалами дела // Российская юстиция. – 2001. – № 7. – С. 73 – 75.
21. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов. – М.: Просвещение, 1976. – 543 с.
22. Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія [Текст] / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
23. Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник [Текст] / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
24. Солодилова И. А. Смысл художественного текста. Словесный образ как актуализатор смысла. Учебное пособие для студентов III курса [Текст] / И. А. Солодилова. – Оренбург: ГОУ ОГУ, 2004. – 153 с.
25. Филлмор Ч. Основные проблемы лексической семантики [Текст] / Ч. Филлмор // Зарубежная лингвистика III. Пер. с англ., нем., фр. – М.: Прогресс. 1999. – С. 301–310.
26. Crystal, D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language [Текст] / D. Crystal. – Cambridge University Press, 1995.
27. Homer B.D., Ramsay J.T. Making Implicit Explicit: the Role of Learning [Текст] / B. D. Homer, J. T. Ramsay // Behavioral and Brain Sciences. 1999. № 22. (5). P. 770.

Любов ШНУРОВСЬКА

УДК 811.111-26

БІЛІНГВІЗМ І БІКУЛЬТУРАЛІЗМ В ІНШОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ІНДИВІДА

Стаття присвячена проблемі адаптації білінгва у новому лінгвокультурному просторі та соціокультурним факторам вияву інтерференції в іншомовному дискурсі індивіда.

Ключові слова: білінгвізм, бікультуралізм, білінгв, інкультурація, рідна/іноземна та первинна/вторинна мови, соціокультурна компетенція.

Статья посвящена проблеме адаптации билингва в новом лингвокультурного пространстве и социокультурным факторам проявления интерференции в иноязычной дискурсе индивида.